

Mer om ...

Fristående skolor

- Skollagens bestämmelser för fristående skolor är till stor del desamma som för offentliga skolor. Till exempel kan de flesta skolformerna bedrivas med enskild huvudman och de nationella läroplanerna och kursplanerna ska tillämpas.
- Det är Skolinspektionen som meddelar tillstånd till en enskild huvudman att bedriva en fristående skola. Det är också Skolinspektionen som utövar tillsyn över fristående skolor.
- Fristående skolor med konfessionell inriktning får inte ha konfessionella inslag i undervisningen. Däremot är det tillåtet i utbildningen i övrigt.

Skollagens bestämmelser i huvudsak desamma som för offentliga skolor

Bestämmelserna i skollagen är till stor del desamma för offentliga och fristående skolor. Om inte något annat anges gäller samma bestämmelser för de olika skolformerna förskoleklass, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola oavsett om huvudmannen är kommunal, landstingskommunal eller enskild. Det finns dock vissa skillnader, till exempel när det gäller mottagande och urval till grundskolan och kommunernas ansvar för skolpliktsbevakning, skolskjuts med mera.

De övergripande nationella styrdokumenterna i form av läroplaner, kursplaner, ämnesplaner, timplaner och poängplaner gäller även fristående skolor. Även skolförordningen och gymnasieförordningen gäller till stora delar för fristående skolor.

Undantag för fristående skolor med särskild pedagogisk inriktning

Läroplanerna

En fristående skola kan ha egna dokument som ett komplement till den nationella läroplanen, under förutsättning att innehållet inte står i strid med den nationella läroplanen. Ett exempel på detta är Waldorfskolornas kursplan *En väg till frihet*.

Timplanerna

Fristående skolor ska följa de nationella timplanerna för de obligatoriska skolformerna och den garanterade undervisningstiden ska gälla. Fristående grundskolor som vid utgången av juni 2011 hade en fördelning av undervisningstiden som avviker från skollagens timplan får även fortsättningsvis avstå från att tillämpa timplanen utan att det ska föregås av någon särskild prövning. Övriga fristående grundskolor kan ansöka hos Skolinspektionen om att få bedriva utbildning utan att tillämpa timplanen.

Lärare

Lärare i fristående skolor ska uppfylla kriterierna i skollagen, men det finns undantag för Waldorfskolor.

Bedömning och betygssättning

Både enskilda och offentliga huvudmän ska tillämpa samma regler om bedömning och betygssättning. Fristående grundskolor och grundsärskolor med waldorfpedagogisk inriktning behöver dock inte sätta betyg innan ett ämne avslutats och inte heller utfärda terminsbetyg, däremot slutbetyg.

Huvudmannaskap och tillstånd

Skolinspektionen beslutar om tillstånd och har tillsynsansvar för fristående skolor. Skolinspektionen beslutar om en enskild ska godkännas som huvudman för en fristående skola samt om en enskild ska godkännas som huvudman för fristående förskoleklasser som inte anordnas av en fristående grundskola eller grundsärskola. Skolinspektionen beslutar även om en enskild ska godkännas som huvudman för fritidshem som anordnas vid en fristående skola med förskoleklass, grundskola eller grundsärskola. Skolinspektionen ansvarar även för tillsynen av dessa verksamheter.

Vid tillståndsprövning och tillsyn ska Skolinspektionen, även om det inte finns något krav på ett minsta antal elever i fristående grundskolor och grundsärskolor, väga in elevantalet vid sin bedömning av om en fristående skola kan bedriva en långsiktig skolverksamhet av hög kvalitet.

När Skolinspektionen prövar frågan om tillstånd bedöms om den sökta utbildningen innebär påtagliga negativa följder på lång sikt för eleverna och skolväsendet i den kommun där skolan är belägen, och för de frivilliga skolformerna även i närliggande kommuner. Det är däremot inte möjligt för Skolinspektionen att göra en sådan prövning efter skolans etablering, även om den fristående skolan kraftigt utökar sin verksamhet.

Kommunerna beslutar om godkännande och har tillsyn över fristående förskolor och fristående fritidshem, det vill säga sådana fritidshem som inte anordnas vid en fristående skola. I Skolinspektionens tillsynsansvar ingår även att ha tillsyn över hur kommunerna utövar sin tillsyn.

Regler för kommunalt ägande

Kommuner och landsting kan under vissa förutsättningar äga aktier eller andelar i en huvudman som driver en fristående skola, eller på annat sätt ha ett rättsligt inflytande i verksamheten. Tre villkor gäller:

- Bestämmanderätten får inte bara tillkomma en eller flera kommuner eller landsting eller juridiska personer där en kommun eller ett landsting har ett rättsligt inflytande. Det innebär att en eller flera kommuner eller landsting inte helt kan äga ett bolag som är huvudman för en fristående skola.
- Samverkan mellan kommunen eller landstinget och en enskild måste vara nödvändig för att verksamheten ska komma till stånd. Ägarandelen kan därför inte vara nära 100 eller 0 procent. Var gränsen för kommunalt ägande går kommer att få avgöras genom praxis hos Skolinspektionen och genom en rättslig prövning om ärenden överklagas till en förvaltningsdomstol.
- Det ska finnas särskilda skäl när det gäller utbildningens innehåll eller utformning. Utbildningen ska tillföra en högre och annan utbildningskvalitet än vad som redan förekommer eller ha en utformning som är så speciell att den särskilda organisationsformen, med samverkan mellan offentliga och privata intressen, är nödvändig. Det räcker alltså inte att de allmänna kraven för en fristående skola uppfylls, utan det ska vara utbildningsalternativ som inte redan finns och som annars inte skulle ha kommit till stånd.

Om en kommun avser att gå in som delägare i en huvudman för en befintlig fristående skola måste Skolinspektionen ge sitt tillstånd.

Undantag från öppenhetskravet för grundskola och grundsärskola

En fristående grundskola och grundsärskola ska vara öppen för alla elever som har rätt till utbildning i respektive skolform. Det är dock möjligt att begränsa en fristående skola både till elever som är i behov av särskilt stöd och till vissa elever som utbildningen är speciellt anpassad för (till exempel engelskspråkig undervisning). Vidare kan utbildningen vid en fristående skola även begränsas till vissa årskurser. Det är Skolinspektionen som ska godkänna urvalet till en fristående förskoleklass, grundskola eller grundsärskola i det fall det finns fler sökande än platser.

Inga konfessionella inslag i undervisningen

Undervisningen vid en fristående skola eller fritidshem ska vara icke-konfessionell, men utbildningen i övrigt får ha konfessionella inslag. Dessa konfessionella inslag får inte strida mot värdegrunden. Deltagandet i konfessionella inslag ska dessutom vara frivilligt för den enskilda eleven.

Skollagen definierar undervisning som ”målstyrda processer som under ledning av lärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden”. Utbildning är ett vidare begrepp än undervisning och kan även omfatta annan verksamhet än undervisning. Det kan vara till exempel skolmåltider, skolskjutsar, raster, utflykter och praktisk arbetslivsorientering.

I en skola med konfessionell inriktning är det alltså möjligt att under skoldagen anordna andakter, bönestunder eller annan form av religionsutövning, till exempel fördjupning i den egna trosläran som konfirmationsläsning. Inget hindrar heller att det kan finnas inslag av religiösa symboler eller liknande i inredningen.

Det är möjligt att erbjuda undervisning i religionskunskap, historia eller samhällskunskap som innebär en fördjupning i kristendom, islam, judendom etcetera, till exempel i form av bibel- eller koranstudier. Däremot måste undervisningen vara icke-konfessionell, det vill säga den ska vila på vetenskaplig grund och vara saklig och allsidig. Det betyder att det i själva undervisningen inte får förekomma några som helst inslag av utövande bekännelsekaraktär.

All utbildning ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. De grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheter som är utgångspunkten för skolans värdegrund gäller även skolor med konfessionell inriktning. Undervisningen ska bedrivas i enlighet med läroplanernas krav på saklighet och allsidighet, öppenhet för skilda uppfattningar, tolerans samt möjligheter till personliga ställningstaganden.

Konfessionella inslag ska vara frivilliga

Om det förekommer konfessionella inslag i utbildningen ska deltagandet vara frivilligt för eleven. De konfessionella inslagen ska alltid erbjudas med respekt för elevernas integritet.

För elever under 18 år är det vårdnadshavarna som enligt föräldrabalken bestämmer över deras personliga angelägenheter. Men vårdnadshavarna måste ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål ju äldre barnet blir. Varje huvudman måste hantera frågan om frivillighet lokalt utifrån de behov och förutsättningar som gäller i den aktuella verksamheten. Alla elever kan närvara vid de konfessionella inslagen utan att alla behöver delta aktivt. Det kan till exempel handla om att alla elever är närvarande under en tackbön före skolmåltiden eller vid en bön som avslutar en morgonsamling, men att de som inte vill be avstår från det.

En fristående skola ska vara öppen för alla elever. Därför kan skolan aldrig kräva att eleverna måste delta i konfessionella inslag, varken som ett villkor för mottagande eller fortsatt skolgång.

Övrigt

Mottagande av elever med stödbehov

En fristående skola ska vara öppen för alla, och kan normalt inte neka att ta emot en elev i behov av särskilt stöd¹. Se om undantagen ovan.

Skolan ska inom ramen för det grundbelopp som elevens hemkommun lämnat ge stöd åt de flesta elever och anpassa sin organisation och sin undervisning för att ta hänsyn till elevens behov och förutsättningar på samma sätt som en kommunal skola. Elevens hemkommun ska som regel lämna ett tilläggsbelopp till skolan om eleven har ett omfattande behov av särskilt stöd. Tilläggsbeloppet bestäms individuellt utifrån elevens behov.

En fristående skola kan inte neka en elev plats eller fortsatt utbildning om hemkommunen är beredd att betala ett tilläggsbelopp för elevens särskilda stödbehov. Anser skolan att tilläggsbeloppet inte är tillräckligt kan beslutet överklagas till förvaltningsdomstol.

En fristående skola kan inte heller neka en elev plats eller fortsatt utbildning om kommunen bedömer att tilläggsbelopp inte ska lämnas. Även i dessa fall kan skolan överklaga kommunens beslut till förvaltningsdomstol.

En fristående skola kan endast säga nej till att ta emot eller ge en elev fortsatt utbildning om hemkommunen bedömt att stödbehovet för eleven är så omfattande att det skulle medföra betydande ekonomiska eller organisatoriska svårigheter och därför inte betalar ut ett tilläggsbelopp. Hemkommunen ansvarar då för att utbildning anordnas för eleven på annat sätt.

Förvaltningslagen är tillämplig i vissa delar²

Skollagen reglerar att även verksamhet med enskild huvudman ska följa vissa bestämmelser i förvaltningslagen vid myndighetsutövning mot enskild. Det handlar om enskilda parter rätt att meddela sig muntligt och få ta del av uppgifter, anteckning av uppgifter, motivering av beslut, underrättelse om beslut och rättelse av skrivfel eller liknande. Förvaltningslagens regler om formkrav, rättidsprövning med mera ska tillämpas i ärenden hos en enskild huvudman där rektorns eller huvudmannens beslut kan överklagas.

Kravet på tillämpning av förvaltningslagen gäller inte vid betygssättning.

¹ Läs mer om detta i Skolverkets vägledning om skollagen ”Rätt till kunskap och särskilt stöd”

² Läs om detta i Skolverkets vägledning ”Mer om förvaltningslagens regler om handläggning i skolan”

Kommunal insyn och deltagande i uppföljning och utvärdering

För att försäkra att allmänheten har insyn i fristående skolor ska kommunen ha insyn i verksamheten vid de skolenheter som är belägna i kommunen. Någon närmare definition av vad detta innebär ger inte skollagen. Däremot framgår att det saknas skäl för kommunen att till exempel kunna ta del av en fristående skolas räkenskaper för att kunna göra en rättvis bedömning av skolans bidragsbehov. Bakgrunden är förändringarna i bidragssystemet. Kommunen ska undvika att begära ut handlingar och uppgifter som omfattas av sekretess eller inte bör lämnas ut av något annat skäl. Kommunerna måste alltså ta hänsyn även till annan lagstiftning än skolförfattningarna när de utövar sin insyns rätt.

Alla huvudmän och skolor måste bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete – och dokumentera det. Därför finns det inte någon skyldighet för en fristående skola att delta i sådan uppföljning och utvärdering som lägeskommunen gör av sitt eget skolväsende. Men det finns inget som hindrar att kommuner erbjuder huvudmännen för fristående skolor att frivilligt delta i kommunens uppföljning och utvärdering av den egna verksamheten.

Överlämnande av betygshandlingar

Fristående skolor omfattas till skillnad från skolor med offentliga huvudmän varken av offentlighetsprincipen eller av skyldigheten att arkivera handlingar enligt arkivlagen (1990:782). Handlingar hos fristående skolor är alltså varken allmänna eller offentliga. De fristående skolornas huvudmän omfattas inte heller av bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Men en gemensam paragraf som reglerar tystnadsplikten i all enskilt bedriven verksamhet finns i skollagen.

Huvudmannen för en fristående skola där betyg sätts ska lämna över elevernas slutbetyg eller de betygsdokument som eleven får efter fullföljd gymnasieutbildning till den kommun där skolan är belägen. Syftet med bestämmelsen är att elever på fristående skolor ska få samma möjligheter som elever i offentliga skolor att i efterhand kunna få uppgifter på genomförd skolgång, till exempel om originalbetyget har förkommit eller den fristående skolan där eleven gått inte längre finns kvar. För att säkerställa detta behöver betygen enligt Skolverkets uppfattning överlämnas i anslutning till utfärdandet eller senast en månad därefter. Handlingarna som överlämnas ska vara kopior av originaldokumenten. Att endast överlämna en datafil med uppgift om vilka betyg eleven erhållit är således inte tillräckligt.

Aktuella bestämmelser och förarbeten

Det här materialet grundar sig på bestämmelserna i skollagen (2010:800) och förarbetena Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, prop. 2009/2010:165.

Läs mer på www.skolverket.se